

Finantskriis on ka põhiseaduskriis

Valesti sisse tallatud rajal on mugav sammuda

Nädala eest otsustas Euroopa Ülemkogu liikuda tugevama fiskaalstabiilsuse liidu poole. 1993. aastal leppisid riigid Maastrichtis eurokriteeriumides kokku. Kokku ei lepitud aga tõhusates vahendites juhuks, kui kokkulepet rikutakse. Eurokriis on sundinud liikmesriike viga parandama. Muu hulgas tähendab see «eelarvepolitsei loomist» ehk riigieelarvete eelkontrolli Brüsselis, automaatseid sanktsioone eelarvetasakaalu rikumise eest jne.

Merkozy töö tulemusena valminud Brüsseli pakti on seni käsitletud rahanduspoliitilisest aspektist. Ülemkogule suundunud peaminister väljendas Delfile, et Eestit Brüsselis lähipäevil tehtavad otsused eriti ei eruta. Majanduslikus kontekstis tuleb temaga nõustuda.

Kindel on, et eurokriis tuleb lahendada. ELi aluslepingute muutmine või süvendatud koostöö valitud riikide vahel toob lauale tõsiseltvõetavad õiguslikud ohud. Kaalukausile võivad seejuures sattuda lojaalsus põhiseaduse aluspõhimõtetele ja rahaliidu tõhusus. On oluline vahe, kas Eesti võtab endale kohustuse eelarvet tasakaalus hoida või hakkab Brüsseli ametnik meie eelarvesse muudatusi tegema.

Majanduslikult tõhusad lahendused ei toimi, kui nendega ei nõustu riikide kõrgeimad kohtud. ELi ajaloos on tavaline, et iga järgnev reform toob kaasa kaebused kohtutele. Konstitutsioonikohtud peavad vastama küsimusele, kas riigi põhiseadus lubab riigil järjekordsest pädevusest ELi kasuks loobuda.

Saksamaa kõrgeim kohus on pidanud tegelema nii kuulsas Maastrichti kui ka Lissaboni lepinguga. Mõlemal juhul oli küsimus, kas riik on läinud liiga kaugele. Lissaboni lepingu otsuses ei piirdunud kohus paari lausega, vaid selgitas 75 leheküljel piiranguid, mida Saksamaa peab ELile uute pädevuste andmisel arvesse võtma. Näiteks loetles kohus riigi tuumikfunktsioo-

nid, mida ei või delegeerida ELile. Teiste hulgas olid ka põhimõttelised otsused riigi kulude ja tulude kohta. Samuti nõudis kohus, et parlamenti peab ELi protsessidesse rohkem kaasama. Eelnev kinnitab, et suuremale integratsioonile Euroopa Liidus võib põhiseadus seada piirid.

Võib eeldada, et Eesti kõrgeim kohus ei suutu põhiseaduse kaitseks Saksa kolleegidest leigemalt. Seadusandja on neile selleks andnud täisvolituse. Nimelt tehti ELiga liitumisel põhiseadusega kübaratrikk. Kui rahvas 2003. aastal toetas ELiga liitumist, hääletas ta ka põhiseaduse täiendamise seaduse poolt (PSTS), mille kohaselt «Eesti võib kuuluda Euroopa Liitu, lähtudes Eesti Vabariigi põhiseaduse aluspõhimõtetest. Eesti kuulumisel Euroopa Liitu kohaldatakse Eesti Vabariigi põhiseadust, arvestades liitumislepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi».

Kui rahvas hääletas selle poolt, ei teadnud nad, et ühtlasi anti valgele paberile allkiri ka edaspidisteks ELi refor-

mivateks lepinguteks. PSTSi algatajate nimel kinnitati riigikogus: «Selleks et täiendav leping kehtima saaks hakata, peab Eesti muutma täiendavalt põhiseadust ja saab seda teha üksnes rahvahääletusel. Seega, oht, et põhiseadu-

Pressiteadete edastamine

Meediamonitooring

Meediaanalüüsid

se täiendamine tooks kaasa olukorra, kus riigikogu või valitsus saaksid blankovolituse ilma rahva osaluseta nõustuda Euroopa Liidu järgnevate lepingutega, on põhjendamatu ja selline väide ei vasta tegelikkusele.» Samas on riigikogu rahva osaluseta heaks kiitnud nii ELi põhiseaduslepingu kui ka Lissaboni lepingu.

Riigikohus otsustas 2006. aastal, et pärast rahvahääletust on kogu põhiseadus oluliselt ja läbivalt muutunud. Põhiseadus ei ole rakendatav osas, mis on vastuolus ELi õigusega. See osa on pandud kristallkirstu magama justkui Lumivalgeke. On väidetud, et riigikohus on olnud liialt eurosõbralik. Tegelikult ei ole keegi kohutult küsinud, mis saab siis, kui ELi lahendus seab ohtu põhiseaduse aluspõhimõtted. Seda kinnitavad ka kahe riigikohtuniku eriarvamused, milles rõhutati vajadust selgitada aluspõhimõtete rolli.

Fakt on, et meil on praegu kaks põhiseadust. Üks, mis kehtib riigisiselt. Teine, mis kohaldub ELi valdkondades ja millest suure osa toime on peatunud, sest asemele on tulnud euroõigus. Põhiseaduse kaitseklausel, mis lisati PSTSi paragrahvi 1 õiguskantsleri ettepanekul, keelab aga põhiseaduse aluspõhimõtete ignoreerimise.

Kuidas lahendada olukord, kus Brüsselis oleme lubanud üht ja oma rahvale teist? ELi tugevdamiseks ei piisa poliitilisest kokkuleppes. Võib juhtuda, et mitte kõigi riikide põhiseadused ei luba ELi võimu tugevdamist loodetud kujul.

Riigikogul oleks mõistlik küsida riigikohtult, kuidas tõlgendada põhiseadust koostöös ELi õigusega. Nii saaks kohus väljendada, mis on see osa tuumikpädevustest, mida me ei või loovutada ELile, ning milline on kaitseklausli tähendus. Senist praktikat arvestades on reaalne, et riigikohus võib kriisiplaane toetada.

Milline on aga plaan B? Tahaksime näha, et õigusküsimustega tegeletakse enne, kui jõutakse punkti, kust tagasi-pöördumist ei ole. Tuleb veenduda, kas lahendus peitub põhiseaduses või tuleb küsida Eesti rahvalt luba muuta põhiseadust. Riigiõiguslik debatt tu-

gevdaks demokraatiat kindlasti enam kui DASA.

Eesti on ELi õiguse ülevõtmise tšempion. Nii kiitsime muretult heaks ELi põhiseadusliku lepingu, mille prantslased ja hollandlased tagasi lükkasid. Lissaboni leping kinnitab riigikogus peaaegu sisulise aruteluta. Ekspertide kohtumine põhiseaduskomisjonis kestis napilt üle tunni.

Võrreldes kavandatavate muudatustega oli Lissaboni leping lapsemäng. Ka Rait Maruste mõonis, et võlakriisi lahendamine on jõudnud põhiseadusliku kriisi lähedale ja vajalik on riigisisene arutelu (EPL 9.12).

Võib tekkida pettekujutelm, et toimuv ongi ainult poliitiline küsimus. Juristidel on aga hea komme tuletada meelde, et ühiskond ei põhine üksiklahendustel. Euroopat ja Eestit valitsev lõputu pragmatism pörkub varem või hiljem pikema perspektiiviga. Ühiskonna aluseks on põhimõtted. Kui me need üksikprobleemi lahendades hülgame, oleme pärast päris lõhkise küna ees. Kõik mäletavad, mis juhtus, kuid ei meenu, miks. Valesse kohta sissetalutatud rajal on edaspidigi mugav sammuda ja täitevriigil on alati väike timukas varnast võtta.

Kõige halvem lahendus on juriidilist külge alahinnata. Õigustus, et erakorraline aeg nõuab kiireid otsuseid, meenutab Eesti iseseisvuse jaoks saatuslikke aastaid möödunud sajandist.

Põhiseadus elab, kuni seda järgitakse, ning areneb, kuni seda uuritakse. Tegevusetuse tagajärjel lakkaks meie

põhiseadus olemast usaldusväärne, vahetult kohaldatav ja üheselt mõistetav juriidiline dokument. Kui me ühel hommikul ärkame Euroopa Ühendriikides, siis soovime, et see oleks vähemalt rahva teadlik valik, mitte kogemata juhtunud äpardus.

Carri Ginter ja Allar Jõks kirjutavad, et võlakriisi ei saa käsitleda ainult majandusküsimusena ning võimalike lahenduste juriidilisi aspekte ei tohi

alahinnata.

Carri Ginter on ELi õiguse dotsent, Allar Jõks oli aastatel 2001–2008 õiguskantsler

Kui me ühel hommikul ärkame Euroopa Ühendriikides, siis soovime, et see oleks vähemalt rahva teadlik valik, mitte kogemata juhtunud äpardus.